

Podoby argumentácie v kontexte formovania sa generáčného sporu „mladí“ verzus „starí“ (časopis Hlas)

ANDREA DRAGANOVÁ, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

DRAGANOVÁ, A.: The Lines of Argument in the Context of the Generation Argument Developing between “the Young” and “the Old” (Magazine Hlas) SLOVENSKÁ LITERATÚRA 63, No. 3, p. 190 – 199.

The subject of the paper is the generation relations in the context of the Hlasist movement, which is seen as one of the modernist phenomena in Slovak society at the turn of the 19th century. The differentiation of the political spectrum, which were brought by the two Hlasist generations, meant introducing new opinions on the arts and culture and also reflection on the images and ideas of Slovak society. The goal of the analysis of particular articles and essays published in two chosen periodicals (*Národné noviny, Hlas*) and contemporary private correspondence of the individuals involved is to grasp the literary and historical process of the generation exchange at the first stage, define the relation with the domestic literary tradition (on the axis accepting – compromising – confronting – rejecting) and to show the fact that the generation relations of the individuals involved and their contemporaries are much more layered and complicated than it may seem at the first sight.

Key words: generation argument “the old”, “the young”, *Národné noviny, Hlas*

Český novinár, kritik a publicista Antonín Jaroslav Liehm v knihe rozhovorov s českými a slovenskými spisovateľmi s názvom *Generace*, pripravovanou v rokoch 1966 – 1968, charakterizoval problém generačnej príslušnosti slovami:

„(...) slovo generace znamená v češtině singulár i plurál. Především v tom, že v okamžicích historických zlomů a zvrátů, kdy se lámou tektonické vrstvy společnosti, stačí jen několik málo let, často třeba dva tři roky, aby se generační pocit změnil, aby lidé téměř stejně staří patřili vlastně už ke dvěma různým generacím. Ale nejen to. Tak jako se v takových chvílích jedna generace vnitřně rozpadá – podélně a nikoli napříč – do několika vrstev, je obtížné vést přesnou dělící čáru mezi ní a generacemi ostatními, tou bezprostředně po ní i tou bezprostředně předcházející. Všechno se prolíná, generace se překrývají, obraz se stává plastickým, trojrozměrným, jen to slovo generace nemusíš měnit.“¹

Táto situačná charakteristika generačného rozvrstvenia, rozpadania, prelínania a prekryvania je aplikovateľná aj na slovenské prostredie na prelome 19. a 20. storočia. Hoci na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že dobové politické a následne aj kultúrne a literárne

¹ LIEHM, Antonín Jaroslav: *Generace*. Praha : Československý spisovatel, 1988, s. 9 – 10.

úsilia generačnej skupiny združenej okolo časopisu *Hlas*, založeného v roku 1898, boli výrazom ostrého konfliktu dvoch generácií (mladí verus starí), z ktorých každá reprezentovala inú politickú platformu (tradičná konzervatívna Slovenská národná strana „starých“ verus modernizačné liberálne hnutie „mladých“), generačné vzťahy zúčastnených aj ich spolupútnikov boli omnoho vrstevnatejšie aj komplikovanejšie.

Kým centrum „starých“, zástupne reprezentovaných Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultéty, bolo v Turčianskom Sv. Martine, kde bolo tiež sídlo Slovenskej národnej strany a jej publikačného orgánu *Národných novin* a takisto redakcia časopisu *Slovenské pohľady*, liberálne orientovaná mladá generácia sa formovala v Prahe, na pôde spolku slovenských študentov Detvan. Vedúcimi osobnosťami v Skalici vychádzajúceho časopisu *Hlas*, s podtitulom „*mesačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu*“, boli Vavro Šrobár a Pavel Blaho, k ich spolupracovníkom patrili napr. Dušan Makovický, Albert Škarvan, Ján Smetanay, Jozef Gregor Tajovský, Fedor Houdek, Anton Štefánek, Milan Hodža. Hlasisti však neboli jednotné generačné zoskupenie – v rámci hnutia sa vyčleňuje prvá a druhá hlasistická generácia, s časovou situovanosťou od počiatku vydávania v roku 1898 až do začiatku 1. svetovej vojny.

Vzájomný pomer generácií sa síce od počiatku verejne formuloval na oboch stranách ako nezmieriteľná konfrontácia na základe veku, neverejne (napr. na úrovni osobnej korešpondencie) však aj na strane „starých“ existovali iné názory. Gesto razantnej negácie „mladých“ zas súbežne dopĺňalo vedomie akceptácie, kontinuity, nadväznosti, keďže aj hlasisti východiskovo reagovali na dve základné požiadavky dobovej slovenskej politiky – národnú a demokratickú.² Pri národnej požiadavke i oni jednoducho museli uznať zásluhy národnej strany – historik Ľubomír Lipták toto „dedičstvo“ opísal nasledovne: národná strana „nemala síce organizácie ani rozšírenejšie noviny, ale predstavovala politický kapitál nesmiernej ceny, slovenskú tradíciu. (...) Vydávala noviny a časopisy, ktoré udržiavali a kultivovali v najhorších rokoch spisovný jazyk a národné povedomie. Aj najhorlivejší kritici ‚martinčanov‘ z obdobia nástupu masových politických hnutí na prelome storočia dobre chápali, že títo ‚starí páni‘, Vajanský, Mudroňovci a ďalší, ktorých myšlienky im zaváňali starinou a s ktorými, ak chceli svoje idey a plány presadiť, museli neustále tvrdo diskutovať a bojovať, v skutočnosti sú ich predchodcami, bez ktorých ani dnešná etapa slovenského života by nebola možná“.³

Hlasisti svoje vystúpenie od počiatku chápali ako boj so „starými“. Rudolf Chmel v *Dejinách slovenskej literárnej kritiky* poukázal na to, že rozdielne koncepcie života i nazeranie na literatúru museli na seba nevyhnutne naraziť. Avšak spôsob, akým sa polemika už v úvode generačného sporu začala viesť, neslúžila ku prospechu ani ku cti ani jednej zo strán. Emócie a vášne často prevažovali nad racionálnymi argumentmi a hodnoteniami.⁴

„Starí“ obviňovali „mladých“, že opustili tradicionalizmus a národné idey, a upodobili ich zo sympatií so socializmom a anarchizmom. Naopak „mladí“ považovali atmosféru päťtisícového Martina za prekonanú a politicky zastaranú, prostriedky proti maďarizácii za neúčinné, apatické a fatalistické. Hlasistické príspevky v polemike so

² LIPTÁK, Ľubomír: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 1998, s. 31.

³ Tamže, s. 41.

⁴ CHMEL, Rudolf: *Dejiny slovenskej literárnej kritiky*. Bratislava : Tatran, 1991, s. 182 – 183.

„starými“ možno pritom charakterizovať ako jednostranne ideologicko-sociologické a etické. Argumenty a protiargumenty hlasistov však boli v porovnaní s martinskou kritikou oveľa racionálnejšie – martinská kritika, vychádzajúca z účelovej selekcie, bola podložená emocionálnymi vyjadreniami s prevažne negatívnym zafarbením.⁵

Prvé číslo časopisu *Hlas* v roku 1898 otváral úvodník Vavra Šrobára. Hneď na začiatku stálo jeho vyjadrenie o nehotovosti programu mladých, napriek tomu upozorňoval, že sú si vedomí „*spôsobu a smeru, akými pôjdu i naše snahy i naša činnosť*“.⁶ Do centra pozornosti kládol Šrobár úsilie „*predne a nadovšetko, aby slovenský človek obrodil sa mravne*“.⁷ Teda obroda vyžaduje lásku, nie nenávisť, a prácu na osoh blížneho. Tieto požiadavky sú ďalej podporované cez vytvorený obraz antagonistických skupín – národná politika verzus maďarská politika. Podľa neho vytváraný heterostereotyp, v ktorom maďarskú politiku charakterizujú surovosť k ľudu, hýrivosť, násilie a i., je určujúci aj pre domáce prostredie: „*V skutočnosti však tých do očí bijúcich rozdielov niet*“.⁸ Tu je kategória inakosti na línii my – oni potlačená, opozícia tvorená dvomi subjektmi zaniká, a to konštituovaním jednej skupiny, v ktorej „*sme si navlas rovní*“.⁹ Okrem toho sa v domácom prostredí navyše vytvára opozícia medzi inteligenciou a obyčajným ľuďom. Inteligencia je považovaná za „*hrstku národnej spoločnosti, neorganizovanej a životom svojím temer ničím sa nelíšiacej inteligencie slovenskej, ešte aj spoločensky rozčesnutej*“,¹⁰ ktorej však Vajanský prisudzuje atribút národa. Šrobár jeho vyjadreniu oponuje, že „*hrstka národa nie je národom*“.¹¹ To, čo vytvoril Vajanský vyčlenením inteligencie oproti ľudu, prirovnáva Šrobár k historickým spoločensko-ekonomickým systémom, pre ktoré platí predovšetkým hierarchizácia spoločenského postavenia a následná závislá pozícia podriadeného. V kontexte takéhoto prístupu má slovenská inteligencia prisúdené postavenie starovekého pána, stredovekého feudála a aristokratického liberála a ľud je otrokom, poddaným a hlúpu masou.

Šrobár sa istým spôsobom pokúsil ponúknuť kompromis pre obe strany: cez gesto kajania sa, hlásiac sa k spáchaným hriechom a slabostiam, prosí „*každého, kto sa cíti vinný*“,¹² aby sa pridal k novovzniknutej opozícii doterajšieho ideovo-politického života. Ponúknutý kompromis bol ale už vo svojom základe neprijateľný pre martinské politické elity, pretože znamenal priznanie pochybení, čo by v období narastajúcej maďarizácie mohlo znamenať destabilizáciu postojev národnej politiky (ktorej prejavom bola aj pasivita Slovenskej národnej strany).

Druhou programovou snahou malo byť prehĺbenie a rozšírenie osvetovej práce zameranej na ľud, pretože podľa Šrobára je „*kultúrna práca jedinou zbraňou proti maďarskej presile a nepriateľstvu*“.¹³ V tomto aspekte ide o významové posunutie jednak od

⁵ Tamže, s. 180.

⁶ ŠROBÁR, Vavro: Naše snahy. In: *Hlas*, roč. 1, 1898, č. 1, s. 1.

⁷ Tamže.

⁸ Tamže, s. 2.

⁹ Tamže.

¹⁰ Tamže, s. 2 – 3.

¹¹ Tamže, s. 3.

¹² Tamže, s. 4.

¹³ Tamže.

osvetovej činnosti rozvíjanej tak v prvej polovici 19. storočia (rôzne spolky, kalendárová i ľudovovýchovná spisba), ako aj v druhej polovici 19. storočia (v rámci pomemorandovej činnosti, ktorá sa opierala o hospodárske spolky, keďže Memorandum neobsahovalo sociálne požiadavky). Osvetová práca sa mala opierať o odborné štúdium v konkrétnom odbore s ambíciou ovládať ho pokiaľ možno čo najdokonalejším spôsobom.

Prvé číslo so Šrobárovým úvodníkom znamenalo začiatok hneď prvého generáčného stretu a prvej polemiky, ktorá sa viaže k časopisu *Hlas*. Slovo polemika pochádza z gréckeho *polemos* a znamená boj.¹⁴ Pôvod slova sa tiež odvodzuje z gréckeho výrazu *techné polemiké*, čo znamená vojnové umenie.¹⁵ Obidve definície odkazujú na základné atribúty polemiky: temperamentný, vyhrotený a výsmešný sloh, osobné zaujatie a s tým spojené časté preháňanie (a uvádzanie protivníkových téz ad absurdum), predčasné zo- všeobecňovanie. Všetky tieto znaky sú ľahko čitateľné v článkoch, ktoré reagovali na prvé číslo *Hlasu* a v odpovediach hlasistov na ne.

Národné noviny uverejnili 5. júla 1898 krátku správu o novo vzniknutom časopise *Hlas*, v ktorej torzovito recenzovali jeho vybrané rubriky, pričom každá rubrika bola hodnotená cez vytvorenie opozície „starí“ – „mladí“. V prvom rade bol časopis *Hlas* označený za orgán mladej generácie a Šrobárov úvodník za polemický program, ktorý sa stavia voči „starým“. V úvode textu boli vybrané také pasáže, ktoré zdanlivo stavali martinské centrum národnej politiky na rovnakú úroveň s maďarskou politikou, pričom boli zámerne vynechané tie časti Šrobárovho úvodníka, ktoré poukazovali na širší spoločenský kontext o morálnych hodnotách oboch národných kolektívov. Redukcia vytvorila obraz, ktorý odkazoval na národnú problematiku – „oni kedy-tedy si zavlastenčia, my kedy-tedy zahéjslováčíme“,¹⁶ namiesto akcentu na kategóriu ľudu.

V rubrike *Beseda literárna* sa *Hlas* venoval rozboru a kritike dvoch autorov staršej generácie – Vajanskému a Hviezdoslavovi. Autor textu v *Národných novinách* vybral z danej recenzie také citáty, ktoré vytvárali antagonizmus, ktorému sa Šrobár usiloval vyhnúť. Kým úvodná časť kritického článku z časopisu *Hlas* odkazovala na anachronizmus niektorých myšlienok otcov a skôr vytvárala východisko ďalších úvah, v *Národných novinách* z nej bola účelovo vytrhnutá iba veta, že „prešli desaťročia a smutne zavrátili rojčivé vidiny našich staríkov“.¹⁷ Tento citát bol v *Národných novinách* implicitne vzťahnutý na autoritu martinského centra. Zároveň sa uvádzalo, že Vajanský – hlasistami označený za najpopulárnejšieho básnika spomedzi starých básnikov – bol v časopise *Hlas* obvinený, že vraj aktualizuje kresťanský fatalizmus otcov na turecký fatalizmus. Za týmto citátom je autorom textu do zátvorky doplnený komentár „strach a hrôza“,¹⁸ čo odkazuje na dva momenty: na ironické gesto a súčasne na rozhorčenie nad daným označením. Takisto bola spomenutá hlasistická kritika P. O. Hviezdoslava – ten sa však v súvislosti s touto témou v osobnej korešpondencii s Vajanským vyjadril, že ho to „ani najmenej

¹⁴ VLAŠÍN, Štěpán: *Slovník literární teorie*. Praha : Československý spisovatel, 1984, s. 282.

¹⁵ PAVERA, Libor – VŠETIČKA, František: *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 282.

¹⁶ „Hlas“. In: *Národné noviny*, roč. 29, 1898, č. 150, s. 3.

¹⁷ Tamže.

¹⁸ Tamže.

nezronilo, ba akoby vrazení osteň popohlo skorej k ďalšej premyslenejšej práci“.¹⁹ V závere citovaného listu Hviezdoslav dokonca nabádal Vajanského: „Tedy – potlač rozcúlenosť! Génij len v tichosti svojho pableskovania je velebný...“²⁰

Z rubriky Slovenské časopisectvo bola vybraná veta, ktorá označila *Národné noviny* za konzervatívne a kresťansko-spoločenské noviny, ktoré sú len navonok „nominálnym zástupcom slovenských záujmov“.²¹ Označenie „nominálny“ odkazuje na formálny charakter *Národných novín*, ako aj na to, že ich príjemcom bola len určitá skupina intelektuálov. V citáte chýbajú pôvodne použité adjektíva, ktoré bližšie určovali oblasti, ktoré mali „mladi“ na mysli – boli to „politické, národohospodárske a spoločenské záujmy“.²²

Rovnakým spôsobom bola vybraná charakteristika Národnej strany v rubrike Slovenské časopisectvo, založená na zmienke, že jej „vnútorná slabota, nepoctivosť, podkupnosť zabili ju navždy“,²³ hoci hlasisti čiastočne uznávali jej význam spreď obdobia politickej pasivity.

Z rubriky Obzor sociálny bol z poznámky pod čiarou vybraný citát: „Naši starí odmršťujú temer všetko, a limine“, v čom sa ozýva slovo sociál, socializmus.“²⁴ Takúto formuláciu autor správy jednoznačne odmietol. Výber citátu a následnú odmietavú reakciu zo strany „martinčanov“ možno chápať v širšom kontexte, pretože v pôvodnom texte sa nachádzalo: „Ĥmotárstvo socialistického evanjelia stojí umu a srdcu robotníkovmu neprirovinateľne bližšie, než tie najvzletnejšie myšlienky o národnosti.“²⁵ Kým hlasisti týmto názorom odkazovali na vzťah sociálne – národné, ohradenie sa „martinčanov“ voči odmietaniu socializmu túto opozíciu navonok zrušilo.

Pod pôvodným textom uverejneným v časopise *Hlas* bola poznámka: „Tento príspevok napísal Slovák študent, vychovaný na školách maďarských, žijúci stále v Uhorsku, nenakazený modernou, nie všelijakými pražskými – ismami“. Odporúčame našim starým!“²⁶ Tým, že redaktori *Hlasu* považovali za potrebné zdôrazniť slovacitu autora a súčasne jeho priestorovú situovanosť (Slovák študujúci v Uhorsku) a takisto vysloviť odporúčanie pre staršiu generáciu, aby článku venovala pozornosť, istým spôsobom reagovali na známe postoje martinských predstaviteľov, ktorí negatívne hodnotili vplyv českého prostredia na slovenských študentov v Prahe. *Národné noviny* toto gesto zhodnotili s dešpektom a so zjavným odstupom, čo dokladá záverečná nemecká veta ich hodnotiaceho článku o časopise mladých: „Man merkt die Absicht und man wird verstimmt.“²⁷

Účelová selekcia konkrétnych citátov a viet mala na koncentrovanom priestore manipulatívny spôsobom urobiť obraz o časopise *Hlas*. Naplnenie tejto intencie sledovala

¹⁹ Hviezdoslav Vajanskému – list č. 110 zo dňa 24. 8. 1898. In: ŠMATLÁK, Stanislav (ed.): *Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultétyom*. Bratislava : Veda, 1962, s. 134 – 136.

²⁰ Tamže.

²¹ „Hlas“. In: *Národné noviny*, roč. 29, 1898, č. 150, s. 3.

²² Slovenské časopisectvo – Časopisy politické. In: *Hlas*, roč. 1, 1898, č. 1, s. 19.

²³ „Hlas“. In: *Národné noviny*, roč. 29, 1898, č. 150, s. 3.

²⁴ Tamže.

²⁵ Obzor sociálny. In: *Hlas*, roč. 1, 1898, č. 1, s. 23.

²⁶ Tamže, s. 24.

²⁷ „Hlas“. In: *Národné noviny*, roč. 29, 1898, č. 150, s. 3.

aj jazyková stránka textu, ktorá nadmerne využívala interpunkciu, predovšetkým výkričníky. Časté boli komentáre vyjadrujúce rozhorčenie až pohrdanie zo strany starých, ako napr.: „*Myslíme, že postačí toto krátke oboznámenie s orgánom mladej generácie.*“²⁸ Vo všetkých prípadoch (okrem kladného hodnotenia zaradenej state z učenia Tolstého, ktoré bolo tiež spomenuté s istým zámerom) boli vybrané negatívne hlasistické vyjadrenia, ktoré nielenže vytvárali obraz „nepriateľa“ voči všetkému doterajšiemu (staršia generácia, martinské centrum, *Národné noviny*, Slovenská národná strana), ale zároveň ho aj konštituovali. K tomuto momentu možno vzťahnúť formuláciu Umberta Eca z eseje *Vyrobiť si nepriateľa*: „*Na to, aby sa mohla viesť vojna, je potrebný nepriateľ, proti ktorému by sa bojovalo, nevyhnutnosť vojny priamo súvisí s nevyhnutnosťou nájsť a vytvoriť si nepriateľa.*“²⁹

Reakciou *Hlasu* na rozsahom krátku, no obsahovo kritickú a útočnú správu z *Národných novín* bol článok publikovaný v druhom čísle *Hlasu* na dve pokračovania s názvom *Obrana a odpoveď*, pod ktorým boli podpísaní obaja redaktori, Vavro Šrobár i Pavel Blaho.

P. Blaho sa venoval ohlasu uverejnenému v *Slovenských listoch*. Hoci *Slovenské listy*, rovnako ako *Hlas*, predstavovali názorovú opozíciu *Národných novín*, názor na časopis *Hlas*, ktorý uverejnili, nebol jednoznačne pozitívny: *Hlas* síce privítali ako spojenca, „*brata v mladšej žurnalistike slovenskej*“, ale súčasne ho nepovažovali za „*zásadného druha*“.³⁰ Toto vyjadrenie predznamenávalo vytvorenie vnútrogeneračného konfliktu medzi „*mladými*“, ktorý je ďalšou časťou skúmania dobových generačných vzťahov (na vnútrogeneračné napätia odkazuje napr. vzájomná polemika medzi V. Šrobárom a Milanom Ivankom, publikovaná v *Hlase*, *Slovenských listoch* aj *Národných novinách* v roku 1899).

Na hodnotenie *Hlasu* v *Národných novinách* reagoval V. Šrobár. Podľa neho sú *Národné noviny* zaujaté a predkladajú zámery a ciele, ktoré nie sú v textoch formulované. Takisto vytvárajú obraz nepriateľov slovenskej inteligencie (keďže v kontexte Vajanského vyjadrenia, že slovenská inteligencia je národ, sú predstavovaní ako nepriatelia národa). Podľa neho ich pracovným postupom je princíp montáže, nástrojom výmysel, cieľom konania nepravdivé obvinenie: „*(...) vytrhli pár viet z textu, skomolili ich, poskladali veci k sebe nepatriace a kriklavé (...) a to všetko preto, aby mohli prekrútiť pravdu a poistiť svoj výmysel.*“³¹

Šrobár reagoval na niekoľko zásadných momentov. Prvým bola absencia opozičnej kritiky voči martinskému centru, ktorá bola konštituovaná až so začiatkom vydávania časopisu *Hlas*. Novovzniknutý časopis bol osnovaný ako priestor pre liberálnu názorovú platformu, pričom mal ambíciu diferencovať pohľady nielen na národnostnú problematiku, ale takisto na otázky kultúry, umenia a literatúry.

Šrobár sa dotkol aj jediného zdanlivo pozitívneho hodnotenia zo strany „*starých*“, ktoré bolo napísané na margo filozofie tolstojovstva. Cieľom tejto pochvaly bolo vyvolať

²⁸ Tamže.

²⁹ ECO, Umberto: *Vyrobiť si nepriateľa a iné príležitostné písanky*. Bratislava : Slovart, 2014, s. 29.

³⁰ BLAHO, Pavel: *Obrana a odpoveď*. In: *Hlas*, roč. 1, 1898, č. 2, s. 39.

³¹ ŠROBÁR, Vavro: *Obrana a odpoveď*. In: *Hlas*, roč. 1, 1898, č. 2, s. 34.

odpor u oboch konfesii – u evanjelickej preto, že pochádza z katolíckeho prostredia a u katolíckej pre jej nedôslednosť a selekciu v dogmaticko-teologických otázkach.

V posledný deň roku 1898 bol v *Národných novinách* publikovaný úvodník S. H. Vajanského s názvom *Divný rok*, ktorý mal bilancujúci charakter. V rámci neho sa autor vyjadril aj na margo publikačnej aktivity mladých: „*konajú sa pokusy zneuctiť staré, rozumnú, konsekventnú prácu, podkopať vážnosť ku každej slovenskej tlači, osvedčenej a vážnej nielen doma, ale i pred veľkým svetom slavianskym, pokusy zhanobiť, zamazať tlačene slovo slovenské allotriami detinskými a nedat' na to miesto žiadneho zdravého, čestného duchovného pokrmu.*“³² Z uvedeného citátu vyplýva, že Vajanský vnímal konanie mladých ako ohrozenie autority staršej generácie a v tom zmysle aj svojej vlastnej. Ich úsilie nevníma pozitívne a aj ich samých označuje za samopašných, rozvracujúcich, niivočiacich prácu starších. Výrazy ako „*zneuctiť*“, „*podkopať*“, „*zhanobiť*“, „*zamazať*“ jasne ukazujú jeho negatívny postoj a aj vysoký stupeň nepochopenia a následného neprijatia ich vystúpenia.

V druhom čísle *Hlasu* bol publikovaný článok s názvom *Starí a mládež*, podpísaný pseudonymom *Starec*. Z textu sú v rámci témy zaujímavé dva momenty. Prvý, ktorý odkazuje na to, že ak sa má život (politický, umelecký, kultúrny atď.) vyvíjať a napredovať, musia sa v ňom zákonite vytvoriť aspoň dve stránky. Autor cituje švajčiarskeho právnika a politika J. K. Bluntschliho, ktorý poukazuje na to, že „*zápas strán je prameňom a podmienkou najvyšších zjavov štátnych, lebo práve trením a zápasom protiv spôsobuje sa úplná jasnosť a vynášajú sa všetky ukryté poklady národnej sily na svetlo.*“³³ Citát priamo odkazuje na grécku filozofiu a učenie o *polis*, pretože duchom *polis* je duch jednoty v spore či v boji. Práve spor je základom všetkého a vytvára neviditeľnú moc – *polemos*, ktorá stojí nad súperiacimi stranami a zároveň ich spája. Túto silu je nutné chápať ako vševediacu a všetko vidiacu, ktorá necháva jednotlivosti vo svojej podstate, pričom nejde o pustošivú vášeň divokého jazdca. *Polemos* je tvorcom jednoty, ktorá je hlbšia ako akékoľvek efemérne sympatie a záujmové koalície.³⁴

Druhý moment reflektuje nastolenú požiadavku nasledovania starých, ktorú podrobuje kritike, odvolávajúc sa na to, či je nutné nasledovať „*otcov*“ aj vtedy, ak „*ani vedomost'ou ani príkladným životom*“³⁵ nevyunikajú.

V doslove k slovenskému prekladu Turgenovovho románu *Otcovia a deti* vyjadril S. H. Vajanský názor aj na vzťah „*starí*“ – „*mladí*“, ktorý aktualizoval na odohrávajúci sa zápas v slovenskom kultúrnom a politickom prostredí. Uvedomoval si, že sú potrebné „*nové sily, nové idey, nové talenty*“, ale tieto sa nesmú stať surovými a škodnými negáciami, aby tak nezničili všetko, čo „*otcovia*“ utvorili a postavili. Generácii mladých zdôrazňuje, že je nepotrebný „*surový chvast, mladá nadutosť, mizerné papúškovanie zle pochopených cudzích výplodov mysle*“ a pokrok vyrastá len na vlastnej pôde, nie v cudzích vodách, ktoré sú „*smrduté a zbariné*“, pretože napodobňovanie nových „*dekadentkých zvrhlostí*“ by bolo podľa neho smiešne, záhubné a neplodné.³⁶

³² VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: *Divný rok*. In: *Národné noviny*, roč. 29, 1898, č. 290, s. 1.

³³ STAREC: *Starí a mládež*. In: *Hlas*, roč. 1, 1898, č. 2, s. 48.

³⁴ PATOČKA, Jan: *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990, s. 56 – 57.

³⁵ Starec, c. d., s. 48.

³⁶ VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: „*Otcovia a deti*“ a beletria. In: TURGENEV, Ivan Sergejevič: *Otcovia a deti*. Turčiansky Sv. Martin: KÚS, 1904.

Podobnú opozičnú dvojicu „otcov“ a „detí“ použil vo svojej reflexii hlasistického hnutia z dvadsiatych rokov 20. storočia aj František Frýdecký v literárnohistorickej práci *Slovensko literárni*. „Otcov“, na ktorých čele stojí básnik a politik S. H. Vajanský, ktorý vybudoval oligarchický systém a jeho názory sú národnými dogmami, charakterizoval ako príliš strnulých, autokratických, múdrych a neomylných. Naopak „detí“ odchádzajú do sveta za fyzickou i mentálnou obživou, učia sa samostatne a kriticky myslieť, pozorovať, pričom až s odstupom od domova pochopili, že Vajanského úsudok nie je neomylný. U „detí“ rastie chuť po práci: „*vychovávajú sa sami, rychle a bez zřetelů k tomu, co jejich smělosti řeknou ,otcové‘ doma.*“³⁷

Kým Frýdecký vnímal odstup mladej generácie od Slovenska ako pozitívum, sám Vajanský videl v priestorovej vzdialenosti mladých od domova a vo vplyve cudzieho prostredia na nich zásadný problém. Svedčia o tom jeho vyjadrenia z listu Hviezdoslavovi z 19. 8. 1898. V liste priateľovi opisuje svoje rozhorčenie nad formujúcou sa opozíciou mladých a taktiež ho prosí o napísanie „poetického poslania“, ktoré by bolo uverejnené v *Národných novinách* alebo v *Slovenských pohľadoch* (teda v orgánoch „starých“). Jeho rozhorčenie a kreovanie opozície „starí“ – „mladí“ stojí na emocionálnom základe a vychádza z bezočivosti a neúčtivosti „mladých“, odvolávajú sa napr. na skutočnosť, že mládež študovala v Prahe, ale aj inde za národné peniaze a „*zlý duch tiahne z Čiech*“. Vajanského prosba o stať „poetické poslanie“ obsahuje aj hlbší ideovo-generačný podtón, pretože Vajanský naznačuje, že je Hviezdoslavovou morálnou povinnosťou prispieť na pomoc v diele, ktoré sa musí obrániť, čo spolu nastavili v bratskej zhode a láske. „*Vedť sme svorne išli, bez ostýchania, (...) preniesli na našich bedrách národnú myšlienku cez hrozné tupé časy po zničení našich ústavov. (...) Teraz, ešte sme nestarí, búchajú do toho nepovolanci, najatí zvonku.*“³⁸

Hviezdoslav vo svojej odpovedi Vajanskému však fakt generačného stretu nijako nedramatizoval. V úvode listu z 24. 8. 1898 dáva síce Vajanskému za pravdu, že s ohľadom na spôsob, akým sa mládež prihlásila do verejného života, je rozhorčenosť na mieste.³⁹ Následne však vyjadril pochopenie pre „*mladosť – pochabosť*“, podľa neho Vajanský berie veci príliš tragicky a predčasne súdi „*o ovoci, ktoré ešte nedozrelo*“. Hviezdoslav pripodobnil „mladých“ k vínu, ktoré sa má nechať vriť a kvasiť a až čas ukáže, ako sa vyvinie. Dokonca pripomína, že úlohou starších je mládež pri tomto zrení sprevádzať a napomínať. V nasledujúcej časti listu vyjadril niekoľko zásadných momentov. Prvým je viera, že ciele mladých nevedú k deštrukcii tradície: „*Neverím, že by nás obrátili čím hore tým dolu, zotrelí nás z tváre zeme, zrumili všetko našimi predchodci a vari i nami postavené.*“⁴⁰ Druhým je spochybnenie dovtedajšej neotrasiteľnej pozície a autority „starých“:

³⁷ FRÝDECKÝ, František: *Slovensko literárni od doby Bernolákovy*. Moravská Ostrava : Perout Adolf, 1920, s. 181 – 184.

³⁸ Vajanský Hviezdoslavovi – list č. 109 zo dňa 19. 8. 1898. In: ŠMATLÁK, Stanislav (ed.): *Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultétym*. Bratislava : Veda, 1962, s. 132 – 134.

³⁹ Hviezdoslav Vajanskému – list č. 110 zo dňa 24. 8. 1898. In: ŠMATLÁK, Stanislav (ed.): *Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultétym*. Bratislava : Veda, 1962, s. 135.

⁴⁰ Tamže.

„Bo či sme tak dokonalí, žeby tí, ktorí naše miesta zaujať majú, mali a museli nás akoby vzory vo všetkom nasledovať? Nerobme sa nedotknuteľnými: máme vady a poklesky, boli sme i sme ľudia.“⁴¹ Kritiku vztiahol aj na seba samého, vyslovujúc presvedčenie, že mládež ho nemá nasledovať, pretože „okrem toho nešikovného verša ináč nepreloživšieho križom slamy za dobro a povznesenie ľudu“⁴² nič neurobil. Od mládeže žiada, aby bola prospešnejšia a užitočnejšia pre slovenský ľud „nie slovom, ale skutkom.“⁴³

Hviezdoslavov empatickejší a „ľudskejší“ prístup k mladej generácii viedol k tomu, že pre mladých bol prijateľnejší než prísny až dogmatický Vajanský. Mladí považovali Hviezdoslava za prirodzenú autoritu a partnera, prejavovali mu úctu a rešpektovali ho, čoho svedectvom bolo napr. aj tematické číslo časopisu druhej hlasistickej generácie *Prúdy* v roku 1914, ktoré celé bolo venované jeho životu, osobnosti, dielu. Ďalším svedectvom o medzigeneračnej akceptácii je žáner dedikačných básní: mladí autori napísali celý rad básní venovaných tak Hviezdoslavovi, ako aj Vajanskému pri ich životných jubileách a sviatkoch. Na druhej strane, i „starí“ dedikovali svoje texty mladším (napr. Hviezdoslav Kukučínovi). Vzájomné vzťahy tiež odrážajú poetické poslanstvá (napr. Krasko: *Poetika starej lyriky*, Hviezdoslav: *Nové zvuky počujem*).

Žáner polemiky bol pre hlasistov prirodzenou súčasťou ich názorového presadzovania. Po úvodnej polemike k vystúpeniu mladých a programu hnutia nasledovala vnútrogeneračná polemika o názorovej kompaktnosti mladej generácie, polemika s Vajanským o podobách realizmu na základe jeho románu *Kotlín*, neskôr polemika o ideovom smerovaní slovenskej spoločnosti aj literatúry (P. Bujnák, F. Votruba, J. Lajčiak), diskusia o feminizme na pozadí knihy Hany Gregorovej *Ženy*, diskusia o česko-slovenskej otázke.

Práve s ohľadom na povahu polemík a diskusií sa ako relevantný spôsob výskumného postihnutia problematiky ukazuje metodológia diskurznej analýzy 2, ktorej cieľom je odhaľovať vzájomný vzťah medzi diskurzom a ideológiou, čím je pôvodný vzťah jazyk : svet nahradený vzťahom diskurz : ideológia. „Ideológia ako sústava názorov je založená na istej štrukturácii a vysvetľovaní daného výseku sveta a selekcia je riadená tým, aby sa vytvoril zodpovedajúci diskurz – recipient má vnímať výsek sveta z pozície danej ideológie.“⁴⁴

Analýza zameraná na odhalenie, čo sa skrýva za temperamentným a výsmešným slohom mladých hlasistov a rovnako i starých „martinčanov“ a prečo u oboch dochádza k častému prehánaniu a predčasnému zovšeobecňovaniu, tak môže byť jednou z ciest detailnejšieho postihnutia dobového slovenského diskurzu na príklade konkrétneho generičného vystúpenia.

Text vznikol ako súčasť kolektívneho grantového projektu VEGA 2/0033/16 *Modernizmus v slovenskej literatúre (1900 – 1948). Podoby, tendencie, aspekty*. Vedúci riešiteľ Mgr. Michal Habaj, PhD.

⁴¹ Tamže.

⁴² Tamže.

⁴³ Tamže.

⁴⁴ DOLNÍK, Juraj: *Všeobecná jazykoveda*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 315.

PRAMENE

- „Hlas“. In: *Národné noviny*, roč. 29, 1898, č. 150, s. 3.
BLAHO, Pavel: Obrana a odpoveď. In: *Hlas*, roč. 1, 1898, č. 2, s. 35 – 40.
STAREC: Starí a mládež. In: *Hlas*, roč. 1, 1898, č. 2, s. 48.
ŠMATLÁK, Stanislav (ed.): *Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultétyom*. Bratislava : Veda, 1962.
ŠROBÁR, Vavro: Naše snahy. In: *Hlas*, roč. 1, 1898, č. 1, s. 1 – 6.
ŠROBÁR, Vavro: Obrana a odpoveď. In: *Hlas*, roč. 1, 1898, č. 2, s. 33 – 35.
VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: Divný rok. In: *Národné noviny*, roč. 29, 1898, č. 290, s. 1.
VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: „Otcovia a deti“ a beletria. In: TURGENEV, Ivan Sergejevič: *Otcovia a deti*. Preložil Milan Ivanka. Turčiansky Sv. Martin : KÚS, 1904.

LITERATÚRA

- DOLNÍK, Juraj: *Všeobecná jazykoveda*. Bratislava : VEDA, 2013.
ECO, Umberto: *Vyrobiť si nepriateľa a iné príležitostné písanky*. Bratislava : Slovart, 2014.
FRÝDECKÝ, František: *Slovensko literárni od doby Bernolákovy*. Moravská Ostrava : Perout Adolf, 1920.
CHMEL, Rudolf: *Dejiny slovenskej literárnej kritiky*. Bratislava : Tatran, 1991.
LIEHM, Antonín Jaroslav: *Generace*. Praha : Československý spisovateľ, 1988.
LIPTÁK, Ľubomír: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 1998.
PATOČKA, Jan: *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha : Academia, 1990.
PAVERA, Libor – VŠETIČKA, František: *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002.
VLAŠÍN, Štěpán: *Slovník literární teorie*. Praha : Československý spisovateľ, 1984.

Mgr. Andrea Draganová
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: andrea.draganova@savba.sk